

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-03>

УДК 303:340:81-13:316.1:327.2:330.1

Н.А. Жук

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри публічного управління, адміністрування та права

E-mail: nazhuk2016@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3172-8470>

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, 36000, Першотравневий проспект, 24

МОВА ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ У КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СФЕРИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Стаття присвячена виявленню та аналізу основних методологічних надбань між-дисциплінарних досліджень феномену мови на стику різних суспільних наук та дисциплін (зокрема, юриспруденції, лінгвістики, соціології, політології, геополітики, маркетингового менеджменту) та наслідків їх використання у контексті значущості їх впливу на розвиток політико-правової сфери на державному і світовому рівнях в умовах сучасної дійсності.

Короткий зміст основних результатів дослідження. На основі міжгалузевих підходів та методів суб-дисциплін здійснено аналіз мови як міждисциплінарного об'єкту досліджень, а також феномену, який має всебічну взаємообумовленість з іншими феноменами та явищами політико-правової, соціально-гуманітарної, природної та технологічної дійсності, з якими та знаходиться у постійній взаємодії. Окрема увага приділена закономірностям появи специфічних мовних політико-соціальних феноменів («новомови», «мови нацизму», глобальної мови) та трансформації уявлень про мову у світлі використання в сфері мовної політики інструментів маркетингу. Особлива увага приділена дослідженню основних закономірностей впливу фактору глобалізації на лінгвістичний простір світу у контексті проблем «мовного імперіалізму», порушення «лінгвістичного балансу мов» та використання мови в якості інструменту «м'якої сили».

Висновки. Стверджується, що переосмислення традиційних підходів до сприйняття мови та збагачення методології її дослідження має спиратися на розуміння її феноменальної сутності, аби, з одного боку, це сприяло удосконаленню використання її потенціалу, а, з іншого, було здатне запобігти спотворенню її «духа». У цьому контексті висловлюються сумніви у доречності використання стосовно феномену мови у контексті мовної політики модних сьогодні маркетингового підходу та маркетингових технологій, як таких, що сприяють низведенню мови, найвищого духовно-культурного надбання людства, до рівня «споживчих товарів», людини – до споживача, свідомості – до об'єкту маніпуляцій, а рівня світосприйняття населення – до меркантильного. Також стверджується, що одним із актуальних викликів міждисциплінарного характеру в сфері мовознавства на сьогодні є потреба у формуванні відповідних терміносистем (насамперед, наукових) та створення нової наукової мови, здатної забезпечити понятійне і концептне супроводження невідворотних кардинальних трансформацій у всіх сферах буття людства на основі виявлення і розуміння «духу» часу змін.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *мова, методологія, «науки про дух», герменевтика, юридична лінгвістика, політична лінгвістика, соціолінгвістика, мовна політика, мовні відносини, маркетинговий підхід, новомова, метафори, мовний імперіалізм, «м'яка сила».*

Як цитувати: Жук Н.А. Мова як об'єкт міждисциплінарних досліджень: методологічні аспекти у контексті тенденцій розвитку політико-правової сфери у сучасних умовах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2023. Вип. 36. С. 25-35 <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-03>

In cites: Zhuk N.A. (2023). Concepts of the transformation of capitalism as a factor in the development of the capitalist type of state and law: a critical and comparative analysis in the light of the ideas of the macro model of "stakeholder capitalism" by K. Schwab. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (35), P. 25-35. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-03> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Методологічне значення мови проявляється в усіх сферах життєдіяльності будь-якого суспільства, функціонування кожної держави та взаємодії між суб'єктами міжнародного спілкування, які наскрізь пронизані мовними відносинами, а також відчувають на собі вплив наслідків їх

правового упорядкування, а також мовної політики поза інструментів права.

В умовах розповсюдження цифрових технологій та практики використання «розумної техніки» для прослуховування [1], значення мови підвищилося з огляду на можливість збереження кожного

проголошеного та надрукованого слова впродовж необмеженого часу, що надало небувалі владні можливості суб'єктам, в чийх руках знаходиться контроль над цими технологіями та легалізацією їх використання у політичних та інших цілях. Оскільки останнє здійснюється, насамперед, через правове регулювання, яке, у свою чергу, залежить від політики, то ми маємо проблематику, в основі якої лежить взаємозв'язок між різноманітними феноменами дійсності (як соціальної, так і технологічної сфер) у всіх аспектах їх взаємодії, обумовлених різними контекстами.

Це обумовлює необхідність не лише переосмислення традиційних підходів до сприйняття мови, але й збагачення методології її дослідження, у тому числі, через наповнення її інструментарієм міждисциплінарного характеру та здобутками споріднених наукових шкіл, якими для юриспруденції виступають, у тому числі, філологічна, соціологічна, історична, психологічна, політекономічна, політологічна, геополітична, етнологічна тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти феномену мови як об'єкту міждисциплінарних досліджень, у тому числі, у контексті методологічних засад, висвітлювалися та аналізувалися значною кількістю зарубіжних і вітчизняних учених різних сфер суспільного знання, у тому числі, останнім часом – в працях О. Алексієвець, Л.Л. Белея, А.М. Бернюкова, Т. Козак, Г.П. Мацюк, Л.П. Нагорної, Ю.М. Оборотова, Ю.Ф. Прадіда, С. Сберро, Б. Сокнесса, О.Стовби та ін. Водночас актуальність запиту на поглиблення використання міждисциплінарних підходів та отримання інтегративних знань щодо мови, у тому числі, в контексті розширення методологічного арсеналу, який пропонується дослідниками для урахування та використання при роботі з мовою на теоретичному та практичному рівнях у всіх сферах життєдіяльності суспільства, в яких так або інакше задіяний мовний чинник, обумовлює актуальність досліджень у контексті зазначеного завдання.

Це обумовлює **мету** даної статті, а саме – сприяти поглибленню інтегративних знань на основі міждисциплінарних досліджень феномену мови як одного з ключових чинників розвитку державно-правової та політичної дійсності, у тому числі, з огляду на досягнення у сфері науково-технічного прогресу, та виявлення закономірностей використання методів міждисциплінарної методології у мовній сфері для досягнення очікуваних (політичних) цілей.

Виклад основного матеріалу. Як вважається, перше публічне озвучування ідеї що-

до функціональної єдності між феноменами свідомості, думки, мовлення та мови та іншими явищами соціальної дійсності належить німецькому ученому В. фон Гумбольдту, який стверджував, що «мова являє собою безперервну діяльність духу, яка намагається перетворити звук у думку» [Цит. за: 2, с. 38]. За його переконанням, мова має соціальний характер, а «дух народу» і його мова тісно пов'язані одне з одним. Ці твердження знайшли свій подальший розвиток в дослідженнях величезної кількості учених. Так, видатний вітчизняний мовознавець О.О. Потебня в своїх працях розкрив думку, що без мови неможливе мислення поняттями. Швейцарський лінгвіст-семіолог Ф. де Соссюра поклав початок порівняльно-історичним дослідженням в галузі мовознавства, обґрунтував розрізнення понять «мова» й «мовлення» (що сприяло дослідженню процесів відділення суспільного від індивідуального), дослідив проблеми географічної лінгвістики (співіснування кількох мов в одному географічному пункті), взаємозв'язку між мовою і расою, мовою і ментальністю соціальної групи тощо [2, с. 39]. У свою чергу, французький соціолог П.Бурдьє на цій основі довів, що навіть незначна мовна взаємодія містить сліди соціальної структури, і що мовний вжиток варіює залежно від класу і гендеру, що дозволяє використовувати нові підходи до вивчення мови в сфері політики [3].

Сьогодні на рівні суспільних наук прийнято виділяти два напрями дослідження мови у руслі політико-правових наук, а саме – мови як інструменту реалізації політичної влади та як об'єкта впливу з боку політики і права [4]. Зазначений поділ зумовив зародження на стику різних суспільних наук нових наукових субдисциплін. Так, наприклад, у межах наукової юриспруденції, в сфері якої особлива дослідницька увага зажди була прикута до питань «мови права», на стику між мовознавством та правознавством логічно виникла така дисципліна, як «юридична лінгвістика» (цей термін вперше був введений у науковий обіг німецьким ученим А. Подলেখом у праці «Юридична лінгвістика», виданій у 1976 р. в Мюнхені) та розповсюджений в Україні завдяки працям Ю.Ф.Прадіда [5]) (або «юрислінгвістики» [6] чи «юридичне термінознавство» [7]). На стику лінгвістики та юриспруденції сформувалася і субдисципліна «криміналістична лінгвістика» (лінгвістична експертиза) як окремий розділ прикладної лінгвістики, яка розробляє і досліджує методи атрибуції текстів сучасних документів з метою використання отриманих результатів у слідчих діях

чи судочинства, на доцільності чого зарубіжними вченими наголошувалося ще у 1960-х рр. [8].

Відповідно, особливе методологічне значення мови в сфері суспільнознавства проявляється в сфері герменевтики – напряму наукової діяльності, пов'язаному з дослідженням, поясненням і тлумаченням різного роду текстів (юридичних, історичних, філософських, релігійних, філологічних тощо) з огляду на їх формулювання в (не)визначених середовищі та контексті. Розуміючи її трансцендентальну природу, засновник засад герменевтики як загальної інтерпретації німецький філософ Ф. Шляєрмахер відносив її до кола «наук про дух» [9]. Такий підхід підтримував і його послідовник В. Дільтей, який вбачає герменевтику методологічною основою всякого гуманітарного знання, а її проблему озвучував як загальну методологічну проблему всіх гуманітарних наук: у своєму «Вступі до науки про дух» (1883 р.) він до таких відніс ті науки, об'єктом дослідження яких є історико-соціальна реальність, а саме - історію, політику, юриспруденцію, теологію, літературу та мистецтво, акцентуючи увагу на психологічному аспекті розуміння [10]. «В. Штегмюллер, М. Хайдеггер та Г.-Г. Гадамер підкреслювали, що герменевтика, – перш за все, трансцендентальна філософія, а не (в першу чергу) метод», відмічав найавторитетніший сучасний методолог юридичних досліджень, німецький правознавець А. Кауфман [цит. за: 11, с. 11], який запропонував «герменевтичний погляд на юридичний метод» у концепції «юридичної герменевтики», а по-суті, оновленої, шляхом розширення предметного поля та методологічної універсалізації «теорії інтерпретації», вказуючи: «Традиційна методологія оновлюється. ...поряд із цими канонами, існують й інші засоби аргументації, як-от: ідея справедливості, рівності, правової визначеності, практичність, наслідки рішення, основи порядку та багато інших» [цит. за: 11, с. 12]. У свою чергу, видатний вітчизняний правознавець Ю.М. Оборотов, аналізуючи методологічні можливості герменевтики в сфері юриспруденції у контексті визначення різниці між правознавством та державознавством, підкреслює, що «правознавство – це безумовно герменевтична наука», додаючи, що «державознавство не є в основній своїй частині таким» [12, с. 7].

На стику між лінгвістикою та політологією ще після Першої світової війни виникла субдисципліна «політична лінгвістика», метою якої стало «дослідження різноманітних відносин між мовою, мисленням, комунікацією,

суб'єктами політичної діяльності та політичним станом суспільства, що створює умови для вироблення оптимальних стратегій і тактик політичної діяльності» [13, с. 252], та яка враховує досягнення низки гуманітарних наук, включаючи юриспруденцію.

Як відомо, боротьба за політичну владу за умов демократичного режиму відбувається, у тому числі, на основі використання комунікативної діяльності, яка здійснює прямий чи непрямий вплив на формування політико-правової свідомості людини. Дослідники цієї сфери підкреслюють, що діалектика взаємодії між політико-правовою сферою та мовою розкривається, насамперед, за допомогою таких методів дослідження мовної діяльності, як контент-аналіз (спрямований на забезпечення описання й пояснення феноменів, уникаючи власної, пов'язаної з політичними переконаннями, оцінки) та дискурс-аналіз (який використовується для аналізу співвідношення сил в суспільстві для формулювання нормативного підходу, з позиції якого можна створити уявлення про систему сповідуваних соціумом цінностей та інтерпретаційних схем) [14, с. 49-50]. Розуміння механізму дії цих методів сприяє кращому усвідомленню можливостей маніпулювання суспільною свідомістю на основі здобутків сучасного науково-технологічного прогресу, у тому числі, у контексті завдань політичної пропаганди та військової агітації.

Перше застосування контент-аналізу в якості методу дослідження суспільних уявлень про політичну картину світу пов'язується з діяльністю американського політичного діяча У. Ліппмана, який, окрім іншого, ввів у широкий науковий обіг поняття «стереотип» і запропонував «встановлення порядку денного» шляхом висвітлення у політичній комунікації одних питань і замовчування інших [15]. Ця методологія була розвинута іншим американським дослідником П. Лазарсфельдом, який намагався визначити закономірності залежності електоральної поведінки від передвибірної агітації у ЗМІ та запропонував модель дворівневої комунікації, за якою в будь-якому суспільстві визнається існування сприйнятливих до впливу політичної пропаганди «лідерів громадської думки» (цей термін був введений в обіг ним же) [16]. На основі ж контент-аналізу представник біхевіоралістського підходу в політичній науці Г. Лассвел продемонстрував зв'язок між стилем політичної мови та політичним режимом, у якому ця мова вживається [17].

В цьому контексті дослідники справедливо привертають увагу до практики ство-

рення у тоталітарних системах в якості інструменту пропагандистського характеру так званої «новомови» з усією притаманною їй символікою, метафорикою, гаслами та ритуальністю [13, с. 249], механізм дії та засоби якої (заборона «незручних» слів, пропаганда потрібних «нових» понять тощо) яскраво продемонстровані, зокрема, в книзі В. Клемперера «ЛТІ. Мова третього рейху. Записник філолога» (1957 р.), присвяченій комунікативній практиці германського фашизму. Досліджуючи, яким чином за допомогою мови нацистська ідеологія стала частиною свідомості цілого народу, В.Клемперер робить висновок, що «Повинні зникнути не лише нацистські дії, але й нацистський склад розуму, типовий нацистський спосіб мислення та його живильне середовище: мова нацизму» [Цит.за: 18] – в цьому висновку, на нашу думку, не лише відображено закономірний зв'язок між зазначеними явищами, але й озвучені необхідні невідворотні «мовні» наслідки для усіх явищ такого роду.

Як підкреслюють учені, взаємозв'язок між мовою й усіма іншими феноменами соціальної дійсності особливо яскраво спостерігається у провідних наукових дискурсивних напрямках. Такими традиційно вважаються націоналістичний дискурс (дослідження взаємозв'язку між мовою та процесом націотворення, підвищена увага до питань етногенезу та націоналізму - сфер, в яких «політика, влада й ідеологія зблизилися з проблематикою мови, культури й ідентичності» [цит. за: 13, с. 250]; дискурс геополітично-антагоністичних таборів (зокрема, капіталістичного і соціалістичного, демократичних та тоталітарних систем); мілітаристський дискурс (активізується в умовах війни будь-якого типу) та дискурс «ядерної мови» (загострюється в обставинах загрози використання ядерної зброї, що, зокрема, спостерігається сьогодні); дискурс партійної та передвиборної боротьби тощо. Важливу роль в контексті усіх мовних дискурсів завжди відіграють метафоричні образи, які підкреслюють та підсилюють або викривлюють та спотворюють ті або інші аспекти певного політичного явища («тюрма народів», «імперія зла», «вісь зла», «залізна завіса», «ядерна зима», «атомний апокаліпсис», «кольорова революція», «плавильний котел» тощо).

Окремої уваги заслуговує мовна проблематика у світлі глобалізації міжнародних відносин, технологізації та спричиненої цим трансформації структури суспільств і власно їх соціальної системи. Так, наприклад, за спостереженнями О. Алексієвця, в контексті політичного дискурсу це сприяло, з одного боку,

універсалізації (уніфікації) його досліджень та, з іншого, спалаху інтересу до етнолінгвістичної та етнокультурної специфіки політичних комунікацій та їх історичної зумовленості. Ці глобальні зміни викликали й появу нової політичної мови внаслідок розширення сфери політичної лінгвістики за рахунок дослідження «принципово нових проблем сучасного багатопольярного світу... залучення до аналізу актуальних аспектів взаємодії мови, влади і суспільства. Відповідно, до вже зазначеного переліку політичних дискурсів додалися нові – «дискурс тероризму, «нового світового порядку», політкоректності, соціальної толерантності, соціальної комунікації в традиційному суспільстві, фундаменталізму тощо» [13, с. 251], а також, додамо, гендерний та трансгуманістичний дискурси, дискурс екологізму, сталого розвитку та інклюзивного капіталізму [19]. Усі вони логічно знаходять своє відображення в правовому вимірі внаслідок нової правової регламентації як на наднаціональному, так і на національному рівнях певних суспільних відносин.

Отже, глобалізація, безумовно, вчинює значний вплив на гуманітарну сферу, включаючи світовий лінгвістичний простір, адже у глобальному світі саме мова виступає однією з рушійних сил політико-правової, соціоекономічної та культурної взаємодії між різними спільнотами, комунікативним засобом обміну, співробітництва та зближення між ними. Необхідність виявлення закономірностей впливу мовного чинника у процесі глобалізації та міжнародної інтеграції, у тому числі, на хід розвитку політико-правової сфери держави, зумовила потребу наукового пояснення мовних змін, що свого часу сприяли трансформації національних політики та права. Для пояснення подібних змін знадобилося знання низки сфер - мовознавства, соціології, соціальної психології та етнографії, на стику яких виник новий науковий напрямок – соціолінгвістика, розвитку ідей якої, як підкреслюють дослідники, «насамперед посприяв такий принцип опису мови, як експансіонізм» [20, с. 28]. Її сучасна проблематика охоплює такі важливі з точки зору політики і права аспекти, як макросоціологія мови, існування у суспільстві двох мов, застосовуваних у різних функціональних сферах, мовне планування та мовне будівництво, соціальне розшарування мови, переключення мовного коду, питання стандартизації мови, а також «причинно-наслідкові зв'язки між мовою та державою, мовою та ідеологією, мовою і нацією, мовою і політикою, мовою і релігією» тощо [там само, с. 29]. У контексті остан-

нього важливо підкреслити, що за допомогою методології цієї науки «досліджується вплив законодавства та інститутів державної влади на збереження або трансформацію тих чи інших параметрів мовної ситуації у відповідності з певним суспільним ідеалом», й розв'язується така важлива лінгво-юридична проблематика, як «відповідність мовної політики національним інтересам, з одного боку, і засадничим людським правам – з другого» [21, с. 2].

На основі методології соціолінгвістики здійснюється прогнозування тенденцій розвитку та функціонування мовної сфери у світовому масштабі, в тому числі, на основі врахування конкуренції між мовами за сфери функціонування; порівняння підходів різних держав до питань мовної політики та мовного планування; моделювання оптимальної мовної політики та мовного планування для поліетнічного (багатомовного) соціуму; визначення функціонального статусу мов у державі з урахуванням глобальних тенденцій; встановлення парадигмальної субординаційної моделі мовної взаємодії між центральною і так званими периферичними культурами, а також між різними соціальними групами (станами) всередині однієї спільноти, яка залежить, у тому числі, від чинника політичного впливу тієї чи іншої спільноти.

Одним із важливих питань мовної проблематики у світлі дії фактору сучасної глобалізації вважається визначення мовних засобів спілкування між країнами та народами у межах певних наднаціональних спільнот. На сьогодні загальносвітовою тенденцією очевидно є домінування англійської мови як «мови науки» [22], мови міжнародного спілкування та обов'язкової для вивчення іноземної мови [23]. Цей феномен викликає з боку науковців та національних урядів як позитивну (в меншості), так і відверто негативну реакцію. І якщо перша обумовлюється визнанням цього факту як такого, що сприяє «вдосконаленню планетарного цивілізаційного середовища», то негативна пов'язується з його оцінкою як «створенням перепон на шляху розвитку самобутності національних культур» [24, с. 75]. «Заперечення прогресивної сутності світового поширення англійської мови набуло концептуального виразу в теорії «мовного імперіалізму», яка трактує процес планетарного розповсюдження цієї мови у соціально-політичному, економічному та гуманітарному аспектах» [там само, с. 74].

Сучасний нам мексиканський учений С. Сберро, досліджуючи проблематику реалі-

зації політики регіонального мовного режиму у світлі поглиблення північноамериканської інтеграції на основі порівняння лінгвістичної політики в Європейському Союзі та в Північній Америці, відмічає наявність в останній факту «ігнорування «лінгвістичного балансу сил» [25]. Він підкреслює, що «всі національні держави, включно із США, почали займатися активною мовною політикою з метою забезпечення переваги певних мов над іншими і майже завжди ініціювали справжні «мовні війни» для нав'язування однієї панівної мови», при тому, що «вибір англійської як єдиної регіональної мови... не є ні нейтральним, ні безкоштовним», і що мова «неминуче втілює цінності та інтереси тих, для кого вона є рідною» [там само]. Спираючись на методологічно значущі доробки з цього питання, зокрема, на засади концепції «м'якої сили» (soft power) «як здатності здійснювати вплив на інших задля досягнення бажаного результату за допомогою привабливості і переконання, тобто змусити об'єкти домінування «бажати того, чого бажаєте ви» [26, с. 4]], С. Сберро робить висновок, що «мова є найбільш конкретним, вимірюваним і...науковим способом спостереження за розповсюдженням м'якої сили» [25]. У світлі логічності такого висновку не вважається дивним, що одним із ключових напрямків Великобританії у контексті використання «м'якої сили» є «активне поширення англійської мови» (за кордоном), а «на слуханнях в парламенті і в дискусіях в ЗМІ практично відсутня критика з приводу доцільності витрат на довгострокові програми в сфері просування англійської мови, освіти і культури» [27, с. 47], адже така роль англійської мови зумовлює і підвищений геополітичний вплив її джерела та мовного «ядра» у вигляді власно держави.

Одним із новомодних на сьогодні підходів до дослідження мови можна вважати маркетинговий підхід, популяризація використання якого стосовно будь-яких явищ дійсності пов'язується, насамперед, з американською дослідницькою школою та феноменом реклами. Як підкреслюють дослідники такого підходу, «об'єктами прикладання маркетингових зусиль є все те, до чого, до кого або чію увагу потрібно привернути, щоб викликати дії, бажані для того, хто провадить маркетинг (привернути увагу, продати, отримати голос, прихильність тощо)» [28, с. 53], тобто комерційна і некомерційна сфери, будь-які живі і неживі речі, послуги, особистості, ідеї, території тощо.

На думку української ученої-політологині Т. Козак, «у планетарному лінгві-

стичному середовищі діють такі ж самі закони, що і на світовому товарному ринку: будь-яка мова виступає як специфічний товар, і успішність його просування на світовий ринок залежить від споживацьких властивостей цього товару», що «мовний (як і звичайний товарний) ринок характеризується попитом та пропозицією мови...» і що певні тактики ідеологічного переконання «впливають із класичних принципів комерційного рекламування» [24, с. 72-73]. І хоча ми не підтримуємо застосування до феноменів високого духовно-культурного порядку, якою, безумовно, є мова, методології та, відповідно, термінології фінансово-маркетингової сфери, що, на наше переконання, сприяє низведенню духовно-цивілізаційних надбань людства виключно до меркантильного рівня світосприйняття, та не відповідає замислу Творця щодо природи цих явищ, тим не менш вважаємо цікавим зважити на ті переваги, які, на думку дослідників, надає маркетингова технологія як при дослідженні лінгвістичної проблематики, так і при реалізації мовної політики та мовного планування на практиці.

Насамперед зауважимо, що у контексті цього підходу мова вимірюється такими категоріями, як «товар», «імідж (бренд)», «престижність» (тут виділяються «мова постколоніального престижу», «престижні мови», «мова еліт», «мова високої культури», «мова низької культури» тощо), «брендова лояльність до мови», «ребрендинг мови» тощо, а процес реалізації державної мовної політики базується на уявленні про населення як про «ринку» і «споживачів», про окремі соціальні групи – як «цільову аудиторію», про користувачів інших мов – як «конкурентів», про вживання мови – як «продаж». Звертає на себе увагу і висновок зарубіжних маркетологів, що «кожна мова має свій бренд (імідж), який на 10% складається з власне мови (її звучання, граматики тощо) та 90% її сприйняття (50 % — що люди про неї говорять і 50% — що люди думають про мову)» [Цит.за: 29, с. 114].

Український філолог Л.Л.Белей вважає, що інструментарій державно-правового регулювання мовної сфери (мовної політики та мовного планування) можна істотно розширити завдяки технологіям маркетингу: «Якщо розглядати мову як своєрідний товар, або бренд, якому віддають перевагу мовці (споживачі), то перед розробниками мовної політики та мовного планування відкривається цілий спектр методик, який можна ефективно застосовувати» [27, с. 113].

В числі інструментарію та методик для просування мови за таким підходом пропону-

ється використання рекламних кампаній, брендингу, піар-технологій, непрямих маркетингових комунікацій, кіноіндустрії, шоу-бізнесу, книготоргівлі, технологій кроспромоушену, інструментів «вірусної реклами», а також досягнень нейромаркетингу. Останній, зокрема, передбачає розроблення «концепту унікальної торгової пропозиції» за допомогою використання «семантичних маркерів, прямої асоціації певного виду товарів з виробниками щодо певної мови» з паралельним використанням цієї мови «опініон-мейкерами (лідерами громадської думки), поп-зірками, найпопулярнішими героями фільмів тощо», внаслідок чого мова «відразу підніметься в сегмент «престижних товарів», а отже, реалізується престижне планування» [29, с. 117]. За висновками дослідника, «інструментарій маркетингу ... може бути ефективнішим, оскільки має миттєвий ефект і діє на планування мовного престижу. ... (його) можна використовувати як приховану, промотивну мовну політику ... (яка) не буде рестриктивною, оскільки визнає вільну ринкову конкуренцію» [29, с. 113], і цей інструментарій, «попри високу ціну, досить ефективний, оскільки постійно удосконалюється жорсткими ринковим вимогам» і що «подібна практика може стати новим етапом в історії мовної політики» [29, с. 119].

Не заперечуючи ефективності маркетингових технологій у будь-якій сфері в умовах успішного перетворення громадянського суспільства в «суспільство споживання» в епоху глобалізації, ми, у свою чергу, додамо, що у світлі зазначеного вище усі гердерівські та гумбольдтівські уявлення про мову як про історично-соціальну властивість певної нації і, відповідно, як природну основу націо- і державотворення, виглядають повним анахронізмом, як і намагання пов'язати певну мову з конкретною державою у розумінні її як історично-лінгвістичної передумови.

У контексті методологічного значення мови як для пізнання усіляких явищ дійсності, так і для пояснення закономірностей взаємодії між ними, заслуговує на увагу те, що мовознавці визнають наявність певного кризового стану власно в методології мовознавства (та, зокрема, на рівні когнітивної лінгвістики як частини міждисциплінарної когнітології), що пов'язують насамперед з тим, що в сучасному мовознавстві відсутній єдиний базисний метод, яким у ХІХ столітті став порівняльно-історичний метод, що дозволив вивчати різноманітні мови світу, встановлюючи їхні взаємозв'язки за допомогою створених генеалогічної, типологічної (морфологічної) та ареальної

класифікації [30, с. 197].

Очевидно, що новий так званий «оверстрат інтелектуалів» сучасності, який має стати складовою ноократією епохи постмодерну, відрізняється новою культурою, яка, окрім володіння інформаційними технологіями, високою здатністю до комунікацій та самоудосконалення впродовж усього життя, базується на прагненні до ненасильницького вирішення конфліктів і співпраці з людьми інших культур. Відповідно, актуальним запитом загальнолюдського значення можна вважати пошук такої методології в сфері мовознавства, яка через виявлення спільного у мовах сьогодні начебто різних народів дозволить довести єдність коренів їх походження та існування колись єдиної у межах всього людства цивілізації, що, у свою чергу, сприятиме осмисленню ними себе як єдиного цілого і подоланню нав'язаного за допомогою принципу «розділяй і владарюй» стереотипу щодо необхідності ствердження якоїсь уявної «першості» та «виключності» один щодо одного, зокрема, у воєнний спосіб, та перейти на якісно новий рівень єднання і розкриття людського потенціалу. Окрім цього, оскільки відмінною особливістю сучасного нам трансформаційного періоду, втім, як і будь-якого іншого перехідного (міжформаційного) періоду, є наявність суспільно-політичного запиту не лише на створення нових міжкультурних структур наднаціонального характеру, здатних задовольнити потреби усіх соціальних груп в умовах якісно нового світу, а й на створення нової мови, в тому числі, правової, здатної забезпечити відповідні понятійні (концептні) зміни, ухопивши суть явищ, що зароджуються сьогодні й у близькому майбутньому відповідатимуть їй дійсності, описати їх і дати їм відповідні назви.

Висновки. Мова виступає міждисциплінарним об'єктом досліджень і розташовується на стику широкого спектру суспільних наук, для вивчення якого застосовуються їхні дані та методологія в різноманітних комбінаціях. Ідеї щодо всебічної взаємообумовленості та взаємодії між феноменами свідомості, думки, мовлення та мови та іншими явищами соціальної, природної та технологічної дійсності, висунуті ученими різних сфер знання, починаючи з XIX ст., сформували основу наступних міждисциплінарних досліджень мови.

В числі ключових у політико-правовому контексті субдисциплін у лінгвістичній сфері – юридична лінгвістика, політична лінгвістика та соціолінгвістика. Методологічне значення герменевтики у міждисциплінарних дослідженнях обумовлено її здатністю

виявити трансцендентну сутність («дух») досліджуваного тексту. Методи дискурс-аналізу та контент-аналізу дозволяють, окрім іншого, виявити загальні закономірності маніпулювання суспільною свідомістю на основі здобутків науково-технологічного прогресу та закономірності зв'язку між стилем політичної мови та політичним режимом, у якому ця мова вживається (так, оскільки закономірністю функціонування тоталітарних (у тому числі, нацистських) систем є створення «новомови» у пропагандистських цілях, то процес їх денацифікації має супроводжуватися ліквідацією «мови нацизму»).

В числі наслідків впливу фактору глобалізації на мовний простір – поява нової політичної мови, нових напрямів дискурсу у політикоправовій сфері (тероризму, «нового світового порядку», політкоректності, соціальної толерантності, соціальної комунікації в традиційному суспільстві, фундаменталізму, гендерного, трансгуманістичного, екологізму, сталого розвитку та інклюзивного капіталізму, які знайшли своє відображення в правовому вимірі через легалізацію певних суспільних відносин і в яких важливу роль продовжують відігравати метафоричні образи, які підкреслюють, підсилюють або викривлюють ті або інші аспекти певного політичного явища), а також світове поширення англійської мови – важливого інструменту «м'якої сили» Великобританії в сфері геополітики, що пов'язується з феноменом «мовного імперіалізму» та вважається ключовою загрозою «лінгвістичному балансу сил» у світі. Одним із новомодних підходів до дослідження мови у контексті мовної політики і планування є маркетинговий підхід, використання методів і термінології якого щодо мови (у т.ч. «товар», «імідж (бренд)», «престижність», «ринок», «споживачі», «продаж» тощо), сприяє низведенню її, найвищого духовно-культурного надбання людства, до рівня «споживчих товарів», а рівня світосприйняття населення – до меркантильного, що вважається неприйнятним з усіх (крім намірів щодо тотальної комерсализації та знедушення людства) точок зору. Втім знання про використання цих технологій у мовній сфері та механізм їх дії є корисним, адже дозволяє виявляти подібну практику і вчиняти заходи для запобігання штучного формування мовної карти держави/світу всупереч інтересам окремих народів.

Переосмислення традиційних підходів до сприйняття мови та збагачення методології її дослідження має спиратися на розуміння її феноменальної сутності, аби, з одного боку, це

сприяло удосконаленню використання її потенціалу, а, з іншого, було здатне запобігти створенню її «духа».

В числі актуальних методологічних викликів міждисциплінарного характеру в сфері мовознавства - початок процесу формування на основі виявлення «духу часу змін» відповідних терміносистем (насамперед, наукових) у

контексті завдання щодо створення нової мови, здатної забезпечити понятійне (концептне) супроводження невідворотних кардинальних трансформацій у всіх сферах буття людства.

Цей напрямок можна вважати перспективним і для подальших дослідницьких пошуків у площині цієї проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Нерінг Крістофер. Як США та ФРН прослуховували півсвіту. 12.02.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/спецоперація-століття-як-сша-та-фрн-прослуховували-пів-світу/a-52357096>
- 2.Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. Л.О.Калмикової. Київ: ПереяславХмельницький педагогічний інститут, в-во "Фенікс", 2008. 245 с.
- 3.Bourdieu Pierre. Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press, 1990. URL: https://monoskop.org/images/4/43/Bourdieu_Pierre_Language_and_Symbolic_Power_1991.pdf
- 4.Hutton Ch. Language, Meaning and the Law. Edinburgh University Press, 2009. 244 p.
- 5.Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика як окрема галузь знань. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ.* 2001. № 3. С. 246–249.
- 6.Юрислінгвістика. Словник термінів і понять / за ред. проф. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. 348 с.
- 7.Артикуца Н.В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку. *Термінологічний вісник*, 2019. Вип. 5. С. 6-17.
- 8.Svartvik Jan. The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics. Göteborg : University of Gotenburg, 1968. URL: <https://www.thetext.co.uk/Evans%20Statements%20Part%201.pdf>
- 9.Sockness, Brent W. The Forgotten Moralists: Friedrich Schleiermacher and the Science of Spirit. *The Harvard Theological Review*. Vol. 96, No. 3 (Jul., 2003), pp. 317-348. Published By: Cambridge University Press. URL: <https://www.jstor.org/stable/4151874>
- 10.Дільтей В. Виникнення герменевтики. *Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрями. Хрестоматія.* Київ, 1996. С. 33-60.
- 11.Бернюков А.М. Основний зміст правової герменевтики А. Кауфмана. *Юридична наука.* 1(55)/2016. С. 7-15.
- 12.Оборотов Ю.М. Традиції та новачі в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти. Дис....д.ю.н. Одеса, 2003. 40 с.
- 13.Алексієвцев О. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Збірник наукових праць «Україна – Європа – Світ».* 2012. С. 248-254. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Alexsiievets_Oksana/Istoriia_ta_suchasnist_politychnoi_linhvistyky.pdf
- 14.Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики : Монографія. К. : Світогляд, 2005. 315 с.
- 15.Lippman Walter. Public Opinion. New York, London: The Free Press, 1949. 268 p.
- 16.Lazarsfeld P., Berelson B., Hazel Gaudet H. The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. Columbia University Press, 1948. 178 p.
- 17.Lasswell, Harold D. Propaganda Technique in the World War. Ravenio Books, 1927. 233 p.
- 18.Klemperer Victor. Language of the Third Reich: LTI: Lingua Tertii Imperii New edition. Continuum Intl Pub Group, 2005. 304 p. URL: <https://www.amazon.com/Language-Third-Reich-Lingua-Imperii/dp/0826491308>
- 19.Жук Н.А. Інклюзивний капіталізм як феномен глобальної політико-правової дійсності: загальна характеристика. *Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр.* Харків, 2023. Випуск 45. С. 130-148.
- 20.Мацюк Г.П. Соціолінгвістика як інтеграційний напрям досліджень в умовах сучасної парадигми: міжнародний досвід й українська перспектива. *Наукові записки НаУКМА. Том 137. Філологічні науки (Мовознавство).* 2012. С. 28-34.
- 21.Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ (Збірник наукових праць). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. – 688 с.
- 22.Процюк А. Як англійська стала єдиною мовою науки. 2016. URL: <https://antonprotsiuk.medium.com/як-англійська-стала-єдиною-мовою-науки-4ff5bca2af0c>
- 23.Засади державної політики щодо англійської мови у вищій освіті. МОІН України, 2019. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/9024762ed731fd9506465b77ec7bcc12.pdf>
- 24.Козак Т. Виклики поширення англійської мови як світового засобу міжнародної комунікації. *European Political and Law Discourse. Volume 2 Issue 4.* 2015. С. 7-13.
- 25.Sberro Stephan. Could - and should - English win the "language war" in regional integration? NAFTA and EU experience, Jean Monnet Working Papers 13, Jean Monnet Chair. 2010. URL:

<https://ideas.repec.org/p/erp/jeanmo/p0196.html>

26. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York : Public Affairs Group, 2004. 191 p.

27. Мила А.В. Фактор «м'якої сили» у зовнішній політиці Великої Британії. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота. Вінниця, 2021. 53 с. URL: <file:///C:/Users/Windows/Downloads/10657-Текст%20статті-21200-1-10-20210719.pdf>

28. Вовчак А., Шумейко В. Дослідження сучасних концепцій маркетингу та маркетингових технологій. *Маркетинг в Україні*. № 4, 2009. С. 52-55.

29. Белей Л.Л. Мовний маркетинг як інструмент мовної політики / у монографії: Белей Л.Л. Українська мова на початку XXI ст.: параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ : Люта справа, 2019. 208 с. Розділ IX, с. 109-126.

30. Радчук О. В. Методологічне значення ідей мовної взаємодії І.К. Білодіда у вивченні когнітивних процесів. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b45d9790-6bf4-4e59-8f610928a218b648/content>

Стаття надійшла до редакції 05.10.2023

Стаття рекомендована до друку 12.11.2023

N.A ZHUK

PhD (Law), associate professor

departments of public management, administration and law

E-mail: nazhuk2016@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3172-8470>

National University "Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk"

Poltava, 36000, 24 Pershotravnevy prospect

***LANGUAGE AS AN OBJECT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH:
METHODOLOGICAL ASPECTS IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT TRENDS
POLITICAL AND LEGAL SPHERES IN MODERN CONDITIONS***

ANNOTATION. *Introduction.* The article is devoted to the identification and analysis of the main methodological assets of interdisciplinary studies of the phenomenon of language at the junction of various social sciences and disciplines (in particular, jurisprudence, linguistics, sociology, political science, geopolitics, marketing management) and the consequences of their use in the context of the significance of their influence on the development of the political and legal sphere at the state and world levels in the conditions of modern reality.

Summary of the main results of the study. On the basis of interdisciplinary approaches and methods of sub-disciplines, the analysis of language as an interdisciplinary object of research, as well as a phenomenon that has a comprehensive interdependence with other phenomena and phenomena of political-legal, social-humanitarian, natural and technological reality, with which it is in constant interaction, was carried out. Particular attention is paid to the patterns of the appearance of specific linguistic political and social phenomena ("new languages", "languages of Nazism", global language) and the transformation of ideas about language in the light of the use of marketing tools in the field of language policy. Special attention is paid to the study of the main regularities of the influence of the globalization factor on the linguistic space of the world in the context of the problems of "linguistic imperialism", violation of the "linguistic balance of languages" and the use of language as a tool of "soft power".

Conclusions. It is argued that the rethinking of traditional approaches to the perception of language and the enrichment of the methodology of its research should be based on the understanding of its phenomenal essence, so that, on the one hand, it contributes to the improvement of the use of its potential, and, on the other hand, it is able to prevent the distortion of its "spirit". In this context, doubts are expressed about the appropriateness of using the phenomenon of language in the context of language policy of today's fashionable marketing approach and marketing technologies, as those that contribute to the reduction of language, the highest spiritual and cultural heritage of humanity, to the level of "consumer goods", man - to the consumer, consciousness - to the object of manipulation, and the level of world perception of the population - to mercantile. It is also claimed that one of the urgent challenges of an interdisciplinary nature in the field of linguistics today is the need for the formation of appropriate terminologies (primarily scientific) and the creation of a new scientific language capable of providing conceptual and conceptual support for inevitable radical transformations in all spheres of human existence based on the identification and understanding the "spirit" of the times of change.

KEY WORDS: *language, methodology, "spiritual sciences", hermeneutics, legal linguistics, political linguistics, sociolinguistics, language policy, language relations, marketing approach, new language, metaphors, linguistic imperialism, "soft power".*

REFERENCES :

1. Nehring Christopher. How the USA and Germany eavesdropped on half the world. 12.02.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/special-operation-of-the-century-how-the-USA-and-the-France-listened-in-half-of-the-world/a-52357096>. (in Ukrainian)
2. Psychology of speech and psycholinguistics: Study guide for students of higher educational institutions / General. ed. L.O. Kalmykova. Kyiv: Pereyaslav Khmelnytskyi Pedagogical Institute, "Fenix", 2008. 245 p. (in Ukrainian)
3. Pierre Bourdieu. Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press, 1990. URL: https://monoskop.org/images/4/43/Bourdieu_Pierre_Language_and_Symbolic_Power_1991.pdf
4. Hutton Ch. Language, Meaning and the Law / Christopher Hutton. Edinburgh University Press, 2009. 244 p.
5. Pradyd Y. F. Legal linguistics as a separate field of knowledge. Visn. Luhan. Institute of internal. affairs 2001. No. 3. P. 246–249. (in Ukrainian).
6. Jurisprudence. Dictionary of terms and concepts. / Under the editorship Prof. L.I. Shevchenko. Kyiv: VOC "Kyiv University", 2015. 348 p. (in Ukrainian)
7. Artikutsa N.V. Legal terminology in Ukraine: current state, main trends and development prospects. Terminological Bulletin, 2019. Issue 5. P. 6-17. (in Ukrainian)
8. Svartvik Jan. The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics. Gothenburg: University of Gothenburg, 1968. URL: <https://www.thetext.co.uk/Evans%20Statements%20Part%201.pdf>
9. Sockness, Brent W. The Forgotten Moralists: Friedrich Schleiermacher and the Science of Spirit. The Harvard Theological Review. Vol. 96, No. 3 (July, 2003), pp. 317-348. Published By: Cambridge University Press. URL: <https://www.jstor.org/stable/4151874>
10. Diltey V. The emergence of hermeneutics / Modern foreign philosophy: Currents and directions. Reader. Kyiv, 1996. P. 33-60. (in Ukrainian)
11. Bernyukov A.M. The main content of A. Kaufman's legal hermeneutics. Legal science. 1(55)/2016. P. 7-15. (in Ukrainian)
12. Oborotov Yu.M. Traditions and innovations in legal development: general theoretical aspects. Diss....D.J.Sc. Odesa, 2003. 40 p. (in Ukrainian)
13. Aleksievets O. History and modernity of political linguistics. Collection of scientific works "Ukraine – Europe World". 2012. P. 248254. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleksievets_Oksana/Istoriia_ta_suchasnist_politychnoi_linhvistyky.pdf. (in Ukrainian)
14. Nagorna L.P. Political language and language policy: the range of possibilities of political linguistics: Monograph. K.: Svitoglyad, 2005. 315 p. (in Ukrainian)
15. Lippman Walter. Public Opinion. New York, London: The Free Press, 1949. 268 p.
16. Lazarsfeld R., Berelson V., Hazel Gaudet N. The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. Columbia University Press, 1948. 178 p.
17. Lasswell, Harold D. Propaganda Technique in the World War. Ravenio Books, 1927. 233 p.
18. Klemperer Victor. Language of the Third Reich: LTI: Lingua Tertii Imperii New edition. Continuum Intl Pub Group, 2005. 304 p. URL: <https://www.amazon.com/Language-Third-Reich-Lingua-Imperii/dp/0826491308>
19. Zhuk N.A. Inclusive capitalism as a phenomenon of global political and legal reality: a general description. State construction and local self-government: coll. of science Kharkiv Ave., 2023. Issue 45. P. 130-148. (in Ukrainian)
20. Matsyuk H.P. Sociolinguistics as an integrative direction of research in the conditions of the modern paradigm: international experience and Ukrainian perspective. Scientific notes of NaUKMA. Volume 137. Philological sciences (Linguistics). 2012. P. 28-34. (in Ukrainian)
21. Language legislation and language policy: Ukraine, Europe, the world (Collection of scientific works). Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, 2019. 688 p. (in Ukrainian)
22. Protsyuk A. How English became the only language of science. 2016. URL: <https://antonprotsiuk.medium.com/how-english-became-the-only-language-of-science-4ff5bca2af0c>. (in Ukrainian)
23. Principles of state policy regarding the English language in higher education. Ministry of Defense of Ukraine, 2019. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/9024762ed731fd9506465b77ec7bcc12.pdf>. (in Ukrainian)
24. Kozak T. Challenges of spreading the English language as a global means of international communication. European Political and Law Discourse. Volume 2 Issue 4. 2015. C. 7-13. (in Ukrainian)
25. Sberro Stephan. Could - and should - English win the "language war" in regional integration? *NAFTA and EU experience, Jean Monnet Working Papers* 13, Jean Monnet Chair. 2010. URL: <https://ideas.repec.org/p/erp/jeanmo/p0196.html>
26. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs Group, 2004. 191 p.
27. Mila A.V. The factor of "soft power" in the foreign policy of Great Britain. Qualification (bachelor) thesis. Vinnytsia, 2021. 53 p. URL: <file:///C:/Users/Windows/Downloads/10657-Text%20statti-21200-1-10-20210719.pdf>. (in Ukrainian)
28. Vovchak A., Shumeiko V. Research of modern concepts of marketing and marketing technologies. Marketing in Ukraine. No. 4. 2009. P. 52-55. (in Ukrainian)

29. Beley L.L. Language marketing as a tool of language policy. In the Monograph: Beley L.L. The Ukrainian language at the beginning of the 21st century: parameterization of socio-linguistic changes. Kyiv: Luta Prasva, 2019. 208 p. Chapter IX, p. 109–126. (in Ukrainian)

30. Radchuk O.V. The methodological significance of I.K. Bilodid's ideas of language interaction in the study of cognitive processes. URL: <https://dspace.hnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b45d9790-6bf4-4e59-8f61-0928a218b648/content>. (in Ukrainian).

The article was received by the editors 05.10.2023

The article is recommended for printing 12.11.2023